

EL BAIX MARESME DURANT EL PERÍODE CAROLINGI. DE LA CONQUESTA A L'ORGANITZACIÓ DEL TERRITORI

LA CONQUESTA CAROLÍNGIA DEL BAIX MARESME I BARCELONA

La conquesta de Barcelona es va iniciar a partir de l'acord pres en una gran assemblea celebrada a Tolosa de Llenguadoc, i presidida per Lluís el Pietós la primavera de l'any 800. La decisió última però, va ser presa per Carlemany, i els preparatius van ser duts a terme per Bigo, gendre de l'emperador. Sembla ser que l'exèrcit va estar format per tres cossos; un, dirigit per Lluís el Pietós, es va situar al Rosselló; el segon, dirigit pel comte Rostany de Girona, assetjà Barcelona; i el tercer, amb el comandament del duc Guillem de Tolosa i el comte Ademar de Narbona, es va dirigir més al sud per aturar possibles reforços musulmans que poguessin venir. Aquestes tropes musulmanes de reforç, davant la presència de les tropes carolíngies, sembla que es van aturar a Saragossa, i amb les tropes franques van retrocedir. Aquest fet va fer possible que les tropes de Guillem i Ademar es presentessin a Barcelona per reforçar el setge.

El setge sembla que va durar set mesos, i les dificultats amb què es van topar els assaltants van ser grans, sobretot degut a les fortes muralles tardoromanes de la ciutat. Malgrat les contradiccions de les fonts, sembla ser que la ciutat va ser presa el dissabte Sant d'aquell any, és a dir, el 4 d'abril de l'any 801'. La temptativa de fer baixar la frontera vers l'Ebre va fracassar l'any 809, i la frontera sud del comtat s'estabilitzà immediatament al sud del Llobregat durant gairebé dos segles.

Segurament, les tropes carolíngies de Tolosa i Narbona utilitzaren l'antiga Via Augusta per arribar a Barcelona, passant per Girona, on es devien afegir les tropes del comte Rostany. És probable que les tropes es dividissin en els dos brancons de la Via Augusta, uns pel pas del Vallès i altres pel Maresme, fins arribar a Barcelona.

Martí Riquer, en una conferència celebrada a Barcelona el 26 de gener de 1967 sobre les cançons de gesta carolíngies, analitza el poema èpic *Chançon de Guillelme*, descobert el 1903. En aquest poema es descriu un fet situat en un lloc de la costa, prop de Barcelona, anomenat *Archamp*, on, segons diu, va desembarcar el rei sarraí Deramed de Còrdova, que lluità contra les tropes carolíngies i guanyà la batalla. Només quedà en peu el jove Vivié i el seu cosí Giralt. Per poder guanyar la batalla calia l'ajut del comte Guillem, que es trobava a Barcelona amb la seva

esposa Guiburc, el qual hi anà i la guanyaren. Segons el poema, es pot deduir que el lloc d'*Archamp* es troba situat a quinze llegües de Barcelona. Segons Martí Riquer «...entre moltes hipòtesis que s'han emès per localitzar Archamp, la més vàlida és la que identifica amb Argentona, a 32 quilòmetres al N.E. de Barcelona i a la costa, i no està de més afegir que el nom de l'heroi, Vivien, el portaven alguns catalans des del s. x i un d'ells, el 1142, precisament al terme d'Argentona»², referint-se al baró de Viver d'Argentona.

Esteve Albert també va intentar rastrejar el pas de les tropes carolíngies pel Maresme, i ho va fer utilitzant l'hagiotoponímia. L'existència de capelles amb advocació de sants d'origen francès, protectors de les tropes franques, per tota la serralada costanera, el porta a afirmar que «les capelles de Sant Martí i de Sant Sadurní (patrons, respectivament, dels francs i dels aquitans) i encara les de Sant Llop (...) que trobem per tota la serralada on l'exèrcit franco-aquità va fortificar-se per refusar els contraatacs, molts dels quals es produïen amb desembarcs a la reraguarda sobre les platges del Maresme, foren alçades (sinó totes, la majoria) on hi havia campaments».³

És cert que algunes esglésies d'origen medieval de la comarca, tal com diu Esteve Albert, tenen advocacions franques. Les d'algunes parròquies i ermites són les següents:

– Sant Genís: Era un funcionari de la ciutat d'Arlés en temps de Dioclesià. Com que es va negar a complir l'edicte de persecució contra els cristians d'aquella ciutat, va ser martiritzat l'any 308. Fou cantat per Prudenci en el llibre *Paristephanon* i la seva vida també és explicada per Venanci Fortunat. El seu culte es podia haver introduït durant l'època visigòtica, però en no aparèixer a l'oracional de Tarragona del segle vii crec que es limità a la zona d'Arlés i s'introduí a la nostra comarca en època carolíngia. Al Maresme hi ha, sota la seva advocació, la capella de Sant Genís de Vilassar.

– Sant Martí: Va néixer a Sabària, Panònia, vers l'any 316 i va morir el 397. Soldat, ermità i fundador de diversos cenobis, i finalment bisbe de Tours a partir de l'any 371. Va ser la figura més important de la cristianització de les Gàl·lies, i la seva vida fou molt coneguda a partir de l'activitat evangelitzadora de Sulspici Sever. En tot el Maresme, i especialment en el Baix Maresme, hi ha moltes capelles sota la seva advocació, com Sant Martí i Sant Romà de Tiana, Sant Martí de Teià, Sant Martí d'Argentona i Sant Martí de Mata.⁴

– Sant Sadurní: Va morir a Tolosa de Llenguadoc vers l'any 251 i és el primer bisbe conegut d'aquesta ciutat. La tradició li atribueix la mort arrossegat per un brau. Aquesta advocació era coneguda en època visigòtica, ja que apareix a l'oracional de Tarragona del segle vii, però el seu culte té una arrel clarament carolíngia, perquè la majoria d'esglésies sota aquesta advocació es troben situades a la Catalunya Vella o a la frontera de la Marca⁵. Al Maresme tenim l'advocació de Sant Sadurní de Valdeix, a Mataró.

– Sant Vicenç: Nascut possiblement a Osca, va morir a València vers el 304. Diaca del bisbe Valer de Saragossa, fou portat a València per ser martiritzat en temps de Dioclesià. L'himne 5 del *Paristephanon* de Prudenci i una passió tardana expliquen la seva vida. Al barri de la Roqueta de València li van erigir una basílica paleocristiana. El seu culte va ser molt utilitzat pels visigots des del nord d'Àfrica fins a les Gàl·lies, i per les comunitats mossàrabs posteriorment. Malgrat el coneixement del seu culte en època visigòtica, l'any 855 els monjos Hildebert i Eudald de Conques van anar a buscar el seu cos, que va ser trobat a les runes de la basílica paleocristiana de València. Durant el trajecte el cos va ser robat pel bisbe de Saragossa, i es venerà a l'església de Santa Maria d'aquesta localitat. L'any 863 el comte Salomó de Cerdanya i dos monjos de Castres, amb l'autorització del valí de Còrdova, el varen portar a Castres per Balaguer, Berga, Alp i Llivia. Segons Pladevall, moltes esglésies carolíngies porten la seva advocació⁶. Al Maresme tenim les esglésies de Sant Vicenç de Llaveneres o de Montalt i la capella del castell de Sant Vicenç o de Burriac.

– Sant Llop: Va néixer a Orleans vers l'any 609. Bisbe de la ciutat de Sens, durant el seu mandat s'oposà al rei merovingi Lotari, el qual el desterrà i després perdonà. Assistí al sínode de París l'any 614. Va morir l'any 623 i va ser enterrat a l'església de Santa Columba de Sens. El seu culte sovint servia com a invocació contra els llops i era protector de les pastures i de la ramaderia ovina. La seva protecció també s'usava contra les febres i la por dels nens. Al Maresme solament hi ha la capella de Sant Llop de Dosrius, però és més tardana. Creiem que la introducció del culte de sant Llop a Dosrius devia coincidir amb les advocacions a sant Sebastià, com a ajut per lluitar contra la pesta, les febres i les epidèmies dels segles xv i xvi.

Com podem veure, les advocacions dels sants francesos que podríem admetre com a vàlides, seguint la teoria d'Esteve Albert, serien la de sant Genís, que tenim documentada a la parròquia de Vilassar, on a més tenim l'existència del castell que podria tenir origen en un campament carolíngi; la de sant Vicenç, que tenim documentada a la capella del castell de Burriac i la zona del Montalt; la de sant Sadurní, a Valldeix de Mataró, i la més evident d'aquest pas carolíngi per la zona, la de sant Martí en nombroses capelles, moltes d'elles vinculades a un element de defensa propi.

La situació d'aquests llocs a nivell topogràfic, demostra que la via utilitzada per al trasllat de les tropes i els seus diferents assentaments devia ser segurament la de la serralada del Maresme, anomenada *Camí dels Contrabandistes*, i no la Via Augusta, ja que aquesta, en passar per la plana, era més insegura davant les incursions sarraïnes per mar; possiblement no es podria descartar en aquestes dates el seu estat d'abandonament en alguns trams, que devien fer-la impracticable.

El *Camí dels Contrabandistes* és un camí conegut des de l'època ibèrica. Té un recorregut pel territori del Baix Maresme que circula, en el seu primer tram, seguint actualment la carretera de Mata, passant per Sant Martí d'Arenys de Munt,

Sant Vicenç de Montalt i Llaveneres. A partir d'aquí es converteix actualment en camí sorrenc i passa per Sant Martí de Mata, Sant Sadurní de Noya, Figuera Major, Argentona, prop de Sant Jaume de Trajà i Sant Martí de la Pujada, les Brolles d'Abril, prop del castell de Burriac, la carena de Sant Mateu, prop de Vilassar i Premià, fins a can Sentromà de Tiana i a partir d'aquí entraria al pla de Barcelona.⁷

Un altre element important d'aquest camí a nivell estratègic, a banda de les capelles i elements defensius esmentats, és el mas Sentromà, des d'on es domina el pas natural del Maresme vers el pla de Barcelona. Dins l'aspecte defensiu, el mas posseeix també una torre de defensa de secció semicircular i de tres pisos d'alçària. Els murs d'aquesta estructura estan peraltats en el pis inferior formant una secció cònica fins a l'alçada del primer pis. A partir d'aquí continua amb una estructura cilíndrica de secció semicircular.

En la torre trobem dues filades d'obertures. En el primer pis hi ha unes petites finestretes quadrades amb dentell, formades per quatre pedres regulars. A l'alçada del segon pis presenta tres petites finestres, amb arcs de mig punt rebaixats, fetes amb dovelles de pedra treballades irregularment. El mur, de reble, utilitza morter de calç i pedres irregulars situades de forma molt anàrquica sense fer filades perfectes. La torre està reforçada amb un contrafort de secció triangular fins a l'alçada del primer pis. Aquesta estructura defensiva, d'arquitectura militar pre-romànica, podria tenir l'origen franc en la fortificació carolíngia, que havia de preservar l'entrada del Baix Maresme des del pla de Barcelona. Segurament en la conquesta de Barcelona, els francs establiren en aquest lloc un campament o assentament per tal d'enfortir i preparar l'atac de conquesta a la ciutat. A partir d'un estudi recent sobre la capella del mas Sentromà de Tiana⁸, s'ha vist que tenia una doble advocació: sant Martí i sant Romà. Aquest element ajudaria a entendre com seria possible una doble advocació de la capella. Hi hauria el sant titular, sant Romà, que tindria culte a aquesta capella des dels temps dels primers cristians, i una segona advocació, no tan significativa, sant Martí, imposada per les milícies franques.⁹

L'ORGANITZACIÓ DEL TERRITORI DEL BAIX MARESME ABANS DE L'ANY 1000: VIL·LES I PARRÒQUIES

Un dels problemes existents durant la part inicial del període carolingi, en la zona del Baix Maresme, van ser les incursions sarraïnes que podien venir per mar o per terra. La més important es produí l'estiu de 815, quan l'emir al-Hakam I va enviar un exèrcit dirigit pel seu oncle 'Abd Allah amb l'objectiu de recuperar Barcelona, però va fracassar. Els atacs musulmans prenen la forma de ràtzies, és a dir, atacs ràpids a l'estiu, que tenien per objectiu la destrucció i el saqueig.

La proximitat del Baix Maresme amb Barcelona, la seva situació costanera i la seva estructura orogràfica de terra de pas des del Tordera al pla de Barcelona, va fer que el Baix Maresme es veiés afectat forçosament per les ràtzies. Hi ha

documentades ràtzies en els anys 841 o 842, 845 o 846, 850 i 856 o 857 i continuaren durant els segles ix i x. També, com hem dit, la situació marítima de la comarca feia possible que la inestabilitat d'un atac sarraí pogués venir també per via marítima; aquest és el cas de l'atac que dirigí l'almirall musulmà Ibn Hamona l'any 935, que atacà les ciutats de Maçanet, Malgrat i Barcelona¹⁰, provenint del golf de Lleó.

Aquesta inestabilitat i el perill que comportava l'establiment en aquesta zona a prop de la frontera, tenia com a conseqüència que els pobladors no volien anar a residir a aquestes terres, i esdevenien espais en la seva majoria erms i abandonats pel que fa a la plana litoral; possiblement només podem preveure una ocupació de la serralada litoral. En el cas del Maresme, solament tenim documentat al llarg del segle ix el veïnat de Sant Martí d'Argentona, que per les indicacions del document del 9 de setembre del 878, «Item domum Sancti Martini ad locum Maritimum, iuxta rivo Argentona cum villaricellos desuper positos, cum terminis et adiacentiis suis»¹¹ podem entendre un poblament de masos dispersos amb el mas de can Martí de la Pujada, on hi havia la capella de Sant Martí com a nucli aglutinador. És molt probable que la resta de poblament de la comarca estigués reduït a una sèrie de cases fortes d'arrel tardoromana, a l'estil de can Sentromà de Tiana, que hem analitzat anteriorment.

Aquesta necessitat d'ocupació del territori comportà l'aparició del fenomen de la repoblació, que consisteix en l'establiment de famílies pageses en un territori, que gràcies a l'aprisió esdevenen propietaris o pagesos aloers de les terres aprisiades. Aquest mecanisme de possessió de la terra tenia l'arrel en una llei visigoda, que atorgava la propietat de la terra erma a uns pagesos després de treballar-la durant més de trenta anys. Cal considerar que les terres ermes i abandonades eren terres públiques o del fisc, i els comtes les podien vendre o cedir a esglésies o particulars. Aquestes terres fiscals podien ser també donades en aprisió o com a feu de llurs col·laboradors. En el nostre territori no s'observa una repoblació col·lectiva realitzada mitjançant les cartes de poblament, amb la creació de ciutats fortificades a recer d'un castell, com el cas de la Carta de població de Cardona del 986, segurament per l'efecte de la proximitat amb Barcelona.

El gran impuls repoblador es va produir en temps de Guifré I el Pilós, principalment en terres del Berguedà i el comtat d'Osona a partir de l'any 870. La repoblació del Vallès, i segurament d'una part del Maresme, es va dur a terme segurament entre els anys 899 i 935, durant els comtats dels fills de Guifré, Borrell I i Sunyer I.

El fet que no hi hagi gaire documentació abans del segle x, a vegades distorsiona la descripció històrica del període, com si la inexistència documental impliqués necessàriament una absència de població, tal com afirma Jaume Vilaginés en el cas del Vallès Oriental¹². Pensem que els centres que generaven documentació eren els monacals importants, com el monestir de Sant Cugat del Vallès, l'*scriptòrium* diocesà i l'administració comtal, els quals van patir directament

l'atac de la ràtzia d'Al-Mansur del 995. Entre d'altres efectes, els deixà sense documentació en patir els efectes de les flames i es van perdre molts pergamins, com és el cas de la declaració jurada conservada sobre el contingut d'unes escriptures que feien referència a propietats i que s'havien perdut en el setge del 985¹³. A banda d'això, segurament no totes les activitats econòmiques de vendes i transmissions de propietats, durant aquest període, devien tenir una traducció documental.

A finals del segle IX i principis del X, la documentació deixa entreveure que la pauta d'organització del territori està basada, encara, en els assentaments que perduraven de l'antiguitat tardana, és a dir, les vil·les. Segons A. Roig¹⁴, el mot vil·la fa referència a una propietat particular, amb assignació personal del propietari, hereva dels latifundis tardoromans. Com hem vist, algunes d'aquestes vil·les perduren en el record perpetuant el topònim. Serà al llarg del segle X quan tenim més documentació conservada; s'observa una desintegració de la vil·la tardoromana com a centre d'organització del territori i la substitució per unes pautes de poblament diferents basades en les paròquies, masos i castells.

Al llarg dels segles IX i X tenim documentats per primer cop els territoris següents dins el Baix Maresme:

- 878.- «Item domum **Sancti Martini** ad locum Maritimum, iuxta rivo Argentona cum villaricellos desuper positos, cum terminis et adiacentiis suis». ACB, *Liber Antiquitatum* I, núm. 2, folis 1d-2c (Fàbrega 1995, doc. 3, p. 190).
- 894.- «...in locum **Maretima**, in termino de **Purpulas**, in villa **Lotone**». ACB, pergami 1-3-1 (Fàbrega 1995, doc. 5, pp. 193-194).
- 928.- «...in **Maretima**, in termino de **Triciliano**». ACB, pergami 1-1-2495 (Fàbrega 1995, doc. 15, pp. 206-207).
- 930.- «...in **Maretima**, in villa **Primiliano**». ACB, *Liber Antiquitatum* II, núm. 461, folis 159bc (Fàbrega 1995, doc. 17, pp. 208-209).
- 949.- Nota 1 arq rel 41. «...in terminus de **Alarona**, in **Villa Valades**» (Fita 1902, pp. 347-348).
- 950.- «...in **Maretima**, in termino **Aiello** et in termino de ipso **Ministirolo**». ACB, pergami 1-1-863 (Fàbrega 1995, doc. 42, p. 236).
- 958.- «...in **Maretima**, in termino de villa **Taliano**». ACB, pergami 1-1-1833 (Fàbrega 1995, doc. 51, pp. 245-246).
- 963.- «in termino de **Mata**, et in suas egecencias de termino de **Argentone**, usque in termino de **Torrente Malo** (Torrentbò) et de terminio de **Duos Rios** usque ipsa mare». ACA, *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, foli 243, núm. 759 (Rius 1945, doc. 66, p. 57).

- 964.- «...in termine **Cabanellas superiores** (Cabanyes, Òrrius)». ACB, *Liber Antiquitatum* III, núm. 300, folis 115a-c (Fàbrega 1995, doc. 80, pp. 275-276).
- 968.- «...in termino de **levendaries**». ACA, escriptura de Borrell II (Mas, inèdit, vol. XI).
- 974.- «infra termino de **Villa Orreos**». ACA, *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, foli 34, núm. 106 (Rius 1945, doc. 104, p. 85).
- 978.- «...in terminio **Vilazari**». ACB, *Liber Antiquitatum* II, núm. 455, foli 158 (Fàbrega 1995, doc. 124, p. 324).
- 981.- «...in maretima, in terminio de **Elella**». ACB, pergami 1-2-1017 (Fàbrega 1995, doc. 136, p. 337).
- 965.- «In termino de **Tiano**». ACA, *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, foli 243, núm. 759 (Rius 1945, doc. 84, p. 70).
- 989.- «...in **Agello**». ACB, *Liber Antiquitatum* I, núm. 46, folis 23d-25b (Fàbrega 1995, doc. 199, pp. 407-410).

També la documentació deixa testimoni d'altres vil·les que no van tenir continuïtat en una unitat de poblament altomedieval, i s'ha perdut el topònim i no sabem la seva ubicació actual, com són els casos de «In maretima, in villarunculi Capeduci»¹⁵ o bé «In maritima, in terminio de villa Aruendi».¹⁶

La documentació conservada del cartulari de Sant Cugat del Vallès i de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, pel que fa als documents de principis del segle x, demostra una societat dinàmica i arrelada amb unes explotacions a ple rendiment. Un paisatge on predomina la petita propietat privada i alodial que venia d'antic, segurament, tal com he afirmat abans, de la redistribució de la propietat de les vil·les tardoromanes pels seus pagesos. Durant tot el segle x es terres es venen, es canvien, es donen, es cedeixen i es produeixen establiments i empenyoraments per agents particulars, com poders públics, monestirs o religiosos seculars.¹⁷

No hi ha en la documentació esments importants d'aprissions o ruptures de grans zones, malgrat no descarto que haguessin existit anteriorment, és a dir, a principis del segle ix. Aquestes devien existir a partir de l'ocupació de la plana per part de les antigues vil·les subsistents, però per la manca de documentació aquesta afirmació només es pot plantejar com una hipòtesi.

Durant la segona meitat del segle x, la documentació deixa entreveure un paisatge plenament ocupat, i en la toponímia reflectida en els pergamins es veu una mutació. La pauta d'organització del territori és estructurada bàsicament per les parròquies, que esdevenen les hereves de les vil·les com a organisme d'estructuració de territori.

Molts d'aquests topònims de les antigues vil·les quedaran en el record, a partir dels segles x i xi, per designar demarcacions o contrades dins de termes més amplis controlats per un *castrum* o castell, i que seran les bases de les noves demarcacions parroquials. Aquest seria el cas de les *Vila Azari*, *Vila Primiliano* i *Villa Agello*, que esdevindran les parròquies de Vilassar, Premià o el veïnat d'Agell, entre d'altres emmarcades dins la jurisdicció del castell de Sant Vicenç o de Burriac. Aquest procés es feia en base, tal com hem dit, a l'organització del territori en demarcacions parroquials. Segons Salrach, «Així, poc a poc, s'anà creant una trama d'esglésies parroquials que cobria el país que es repoblava i en part es cristianitzava. L'organització parroquial era paral·lela a l'organització civil, és a dir, les esglésies als castells i ambdues construccions seguien els passos de la repoblació. Els termes dels castells solien ser més amplis i sovint incloïen més d'una parròquia.»¹⁸

Al llarg dels segles ix i x tenim documentades per primer cop les parròquies i capelles següents dins el Baix Maresme:

- 878.- «Item domum **Sancti Martini** ad locum Maritimum». ACB, *Liber Antiquitatum* I, núm. 2, folis 1d-2c (Fàbrega 1995, doc. 3, p. 190).
- 894.- «...in locum Maretima, (...) de parte cerci in via qui discurrit a(d) **domum Sancti Vincenti**». ACB, pergami 1-3-1 (Fàbrega 1995, doc. 5, pp. 193-194).
- 966.- «...et ecclesias de **Primiliano et de Taliano cum parrochia**, decimis et primiciis». ACB, *Liber Antiquitatum* IV, núm. 56, folis 17d-18b (Fàbrega 1995, doc. 89, pp. 285-287).
- 987.- «...in termino de villa Primiliano, super **domum Sancta An(a)stasie**». ACB, *Liber Antiquitatum* II, núm. 473, folis 162cd (Fàbrega 1995, doc. 170, pp. 375-376).
- 989.- «...**Santa sussagna**». ACB, pergami 1-3-64 (Fàbrega 1995, doc. 195, pp. 403-404).
- 992.- «...in ipsa serra qui vadit per **Sancto Matheo**». ACB, *Liber Antiquitatum* II, núm. 437, folis 151a-b (Fàbrega 1995, doc. 231, p. 451).
- 993.- «...in **parochia Sancti Felicis de Alela**, in locum quem dicun Alela et in suos terminos». ACB, pergami 3-23-23 (Fàbrega 1995, doc. 245, pp. 467-468).
- 995.- «...ipsum alodem quod habebat in Primiliano et ad **ipsa Cia**». ACB, *Liber Antiquitatum* IV, núm. 150, folis 51c-52d (Fàbrega 1995, doc. 265, pp. 492-495).

1008.- Nota l Arq rel 38 in apendicio de **Parrochiam Sancte Marie** qui dicunt Civitas Fracta. ACB: *Diversorum* B-1416 (Ferrer i Clariana 1968 (1), p. 30).

Durant aquesta etapa, també apareix el Baix Maresme com a territori plenament diferenciat en la documentació de les contrades veïnes. El que apareix en la documentació com el topònim del Maresme, «in Maretima», es pot identificar amb la depressió litoral que arrenca de la serralada litoral i està emmarcada al sud des de Badalona, «in vico Bitulona»¹⁹. Allí existia una gran unitat de territori que depenia del monestir de Sant Cugat del Vallès, des d'on s'iniciava la *Maretima*, identificat amb el topònim de Monistrol, que correspondria a una part del terme de Badalona i el terme de Tiana actuals²⁰, «in Maretima, in locum ubi dicunt Monasteriolo»²¹. Al nord, aquest territori limitava amb el Vallès, «in Valense»²² i a partir de la riera de Caldes ja era territori del comtat de Girona, «in territorio Gerundense».²³

Pel que fa als castells, durant aquesta etapa solament apareixen documentades les torres circulars que s'aixequen per a la defensa de la població, segurament integrades en aquestes cases fortes hereves de les vil·les tardoromanes. Només apareix documentada l'any 989 la torre de Premià «...in Maretima, in terminio de Primiliano (...) Et affrontat ipso puio cum ipsa turre»²⁴. El que serà castell de Burriac, l'any 894 apareix en la documentació com una capella «...in locum Maretima, (...) de parte cerci in via qui discurrit a(d) domum Sancti Vincenti»²⁵. Aquest element demostra que l'organització del territori en castells termenats no apareixerà fins a la primera meitat del segle XI, quan la noblesa feudal hagi protagonitzat la «revolució feudal». A partir d'aquest moment, a l'organització parroquial se li sobreposarà un domini jurisdiccional i territorial basat en la demarcació de castells senyorials termenats, relacionats entre ells per una xarxa de relacions de vassallatge.

Durant aquesta etapa, la recuperació del país també es troba protagonitzada activament pels monestirs, com ara Ripoll, Sant Cugat del Vallès, Cuixà... Al Baix Maresme no es produeix l'assentament de cap gran monestir. Segurament, aquest fet es deu a què la zona del litoral devia presentar molt més risc en estar poc protegida, i també per estar ja ocupada i no necessitar una empenta repobladora com en el cas de l'interior. Malgrat tot, tenim documentades propietats pertanyents a diversos monestirs, sobretot del de Sant Cugat del Vallès, que en tenia moltes al Maresme.

L'únic monestir relativament important del Baix Maresme és el priorat de Sant Pere de Clarà, que durant aquest període pertanyia a la casa de Sant Cugat.

Joaquim Graupera i Graupera
Grup d'Història del Casal-Mataró

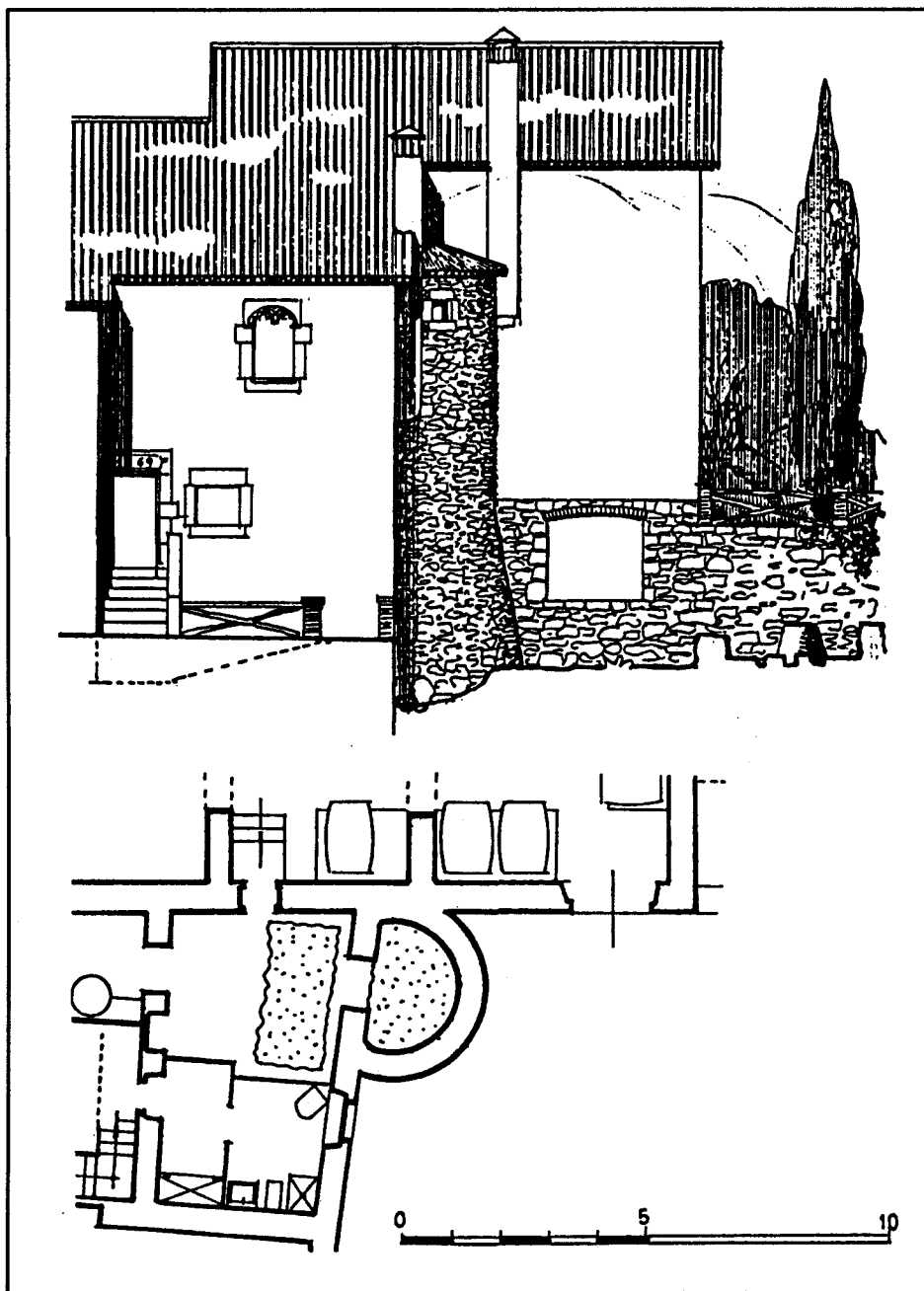
NOTES.

- 1.- JOSEP M. SALRACH, *Història de Catalunya. Vol. II. El procés de feudalització*, Ed. 62 (Barcelona 1993), p. 136.
- 2.- Aquesta conferència no ha estat publicada, però han estat publicades aquestes cites a ESTEVE ALBERT, *D'Iluro a Mataró. El Maresme del s. V al s. XIII*, Caixa d'Estalvis Laietana, Premi Iluro 20, Ed. Dalmau (Mataró-Barcelona 1973), pp. 40-41.
- 3.- ALBERT, p. 40.
- 4.- L'evolució del seu culte i la relació amb els establiments carolingis a la comarca ja ha estat estudiada anteriorment a JOAQUIM GRAUPERA, «El culte a Sant Martí de Tours en el Maresme durant el pre-romànic i el romànic», *VIII Sessió d'Estudis Mataronins, 19 d'octubre de 1991. Comunicacions presentades*. Museu Arxiu de Santa Maria-Mataró - Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1992), pp. 27-36.
- 5.- MN. LORENÇ RIBER, *Els sants a Catalunya, Vol. II. El cicle visigòtic*, Ed. Catalana (Barcelona 1919), Biblioteca Catalana.
- 6.- A. PLADEVALL, «Sant Vicens», *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 15 (Barcelona 1980), p. 416.
- 7.- JOAN FRANCESC CLARIANA, «Les vies de comunicació del Maresme a l'antiguitat: estat de la qüestió», *V Sessió d'Estudis Mataronins, 7 de maig de 1988. Comunicacions presentades*. MASMM-PMC (Mataró 1989), p. 13.
- 8.- JAUME VELLVEHÍ, JOAQUIM GRAUPERA, «Notes sobre la localització de les capelles romàniques de Sant Martí de Montgat i Santa Susanna d'Alella», *XIII Sessió d'Estudis Mataronins, 28 de novembre de 1996. Comunicacions presentades*. MASMM-PMC (Mataró 1997), pp. 79-97.
- 9.- JOAQUIM GRAUPERA, «El culte a Sant Martí de Tours en el Maresme durant el pre-romànic i el romànic», *VIII Sessió d'Estudis Mataronins, 19 d'octubre de 1991. Comunicacions presentades*. MASMM-PMC (Mataró 1992), pp. 27-36.
- 10.- JOSEP M. SALRACH, *Història dels països catalans. Dels orígens al 1714*, vol. 1, Edhasa (Barcelona 1980), p. 161.
- 11.- ACB, *Liber Antiquitatum I*, núm. 2, folis 1d-2c. Publicat a ÀNGEL FÀBREGA, *Diplomatari de la Catedral de Barcelona. Vol. I. Documents dels anys 844-1000*. Arxiu Capitular de la Catedral (Barcelona 1995), doc. 3, pp. 190-192.
- 12.- JAUME VILAGINÉS, «El marc històric. El Vallès Oriental», *Catalunya Romànica, vol. XVIII. Vallès Occidental. Vallès Oriental. Gran Enciclopèdia Catalana* (Barcelona 1991), p. 50.
- 13.- ACB, *Liber Antiquitatum II*, núm. 46, folis 16d-17b. FÀBREGA, doc. 172, pp. 377-379.
- 14.- A. ROIG, «El marc històric. El Vallès Occidental», *Catalunya Romànica, vol. XVIII. Vallès Occidental. Vallès Oriental. Gran Enciclopèdia Catalana* (Barcelona 1991), p. 29.
- 15.- ACB, pergami 1-1-2336. FÀBREGA, doc. 71, pp. 266-267.
- 16.- ACB, *Liber Antiquitatum II*, núm. 81, foli 129 a-b. FÀBREGA, doc. 107, p. 306.

- 17.- A la comarca, l'estudi sobre la micro propietat pagesa al segle x ha estat estudiada solament a Premià per MARIONA FAGES, «Sant Pere de Premià, un exemple de la distribució del sòl en una comunitat rural del Maresme a l'alta Edat Mitjana», *Acta historica e archaeologica mediaevalia*, núm. 7-8. Departament d'Història Medieval i Institut d'Història Medieval (Barcelona 1986-87), pp. 81-105.
- 18.- SALRACH, *Història*, II, p. 200.
- 19.- ACB, *Liber Antiquitatum* II, núm. 389, foli 132 c-d. FÀBREGA, doc. 191, p. 398-399.
- 20.- VELLVEHÍ i GRAUPERA, pp. 79-97.
- 21.- ACB, *Liber Antiquitatum* II, núm. 389, foli 132 c-d. FÀBREGA, doc. 191, p. 398-399.
- 22.- ACB, pergamí 3-27-296. FÀBREGA, doc. 25, p. 218.
- 23.- ACB, pergamí 1-3-18. FÀBREGA, doc. 43, pp. 237-238.
- 24.- ACB, *Liber Antiquitatum* II, núm. 472, foli 162 b-c. FÀBREGA, doc. 184, p. 391-392.
- 25.- ACB, pergamí 1-3-1. FÀBREGA, doc. 5, p. 193-194.

BIBLIOGRAFIA

- ALBERT, Esteve. *D'Iluro a Mataró. El Maresme del s. V al s. XIII*. Caixa d'Estalvis Laietana; Ed. Dalmau. Mataró. Premi Iluro 20 (Barcelona 1973).
- CLARIANA, Joan Francesc. «Les vies de comunicació del Maresme a l'antiguitat: estat de la qüestió», *V Sessió d'Estudis Mataronins, 7 de maig de 1988. Comunicacions presentades*. Museu-Arxiu de Santa Maria-Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1989).
- FÀBREGA, Àngel. *Diplomatari de la Catedral de Barcelona. Vol. I. Documents dels anys 844-1000*. Arxiu Capitular de la Catedral (Barcelona 1995) (Sèrie IV: Fonts documentals. 1. Diplomatari de la Catedral de Barcelona, Volum 1).
- FAGES, Mariona. «Sant Pere de Premià, un exemple de la distribució del sòl en una comunitat rural del Maresme a l'alta Edat Mitjana», *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, núm. 7-8, Departament d'Història Medieval i Institut d'Història Medieval (Barcelona 1986-87).
- GRAUPERA, Joaquim. «El culte a Sant Martí de Tours en el Maresme durant el preromànic i el romànic», *VIII Sessió d'Estudis Mataronins, 19 d'octubre de 1991. Comunicacions presentades*. MASMM-PMC (Mataró 1992).
- SALRACH, Josep M. *Història de Catalunya. Vol. II. El procés de feudalització*. Ed. 62 (Barcelona 1993).
- VELLVEHÍ, Jaume; GRAUPERA, Joaquim. «Notes sobre la localització de les capelles romàniques de Sant Martí de Montgat i Santa Susanna d'Alella», *XIII Sessió d'Estudis Mataronins, 28 de novembre de 1996. Comunicacions presentades*. MASMM-PMC (Mataró 1997).

Torre de defensa de can Sentromà, a Tiana. Restes romàniques de la *domus*.
 LLUÍS BONET, *Les masies del Maresme*, CEC (Barcelona 1983), p. 230.